

Олена Кузнецова

Національний університет «Львівська політехніка»,
вул. С. Бандери, 12, Львів
Olena.D.Kuznetsova@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-9596-1386

ОЗНАКИ РОСІЙСЬКОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ, СТВОРЕНОЇ ШІ В ІНТЕРНЕТ-ЗМІ, СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

© Кузнецова О., 2024

Важливість знання ознак російської дезінформації в інтернет-медіа для кожного громадянина України, громадян демократичних держав зумовлена не тільки роллю дезінформації в інформаційній війні, що передувала збройній агресії та супроводжує її, має тривалий вплив на свідомість, психіку людей, з метою деформувати проукраїнський світогляд, руйнувати демократичні засади, насаджувати проросійське світобачення, виправдовувати війну росії проти незалежної Української держави.

Мета дослідження – виявити видимі й невидимі ознаки російської дезінформації в інтернет-медіа, соціальних мережах, застерегти користувачів від її згубного впливу на розум, емоції, психіку, що викликає послаблення духу, волі, спротиву, зумисно дезорієнтує, дестабілізує, дезорганізує людей, маніпулює свідомістю, почуттями, послаблює впевненість людини у собі, перемозі ЗСУ, приховує прорахунки та помилки росіян, формує хибні уявлення про події, факти, явища на користь росії, спонукає до прийняття рішень, не вигідних українцям, незалежній Україні та демократичним країнам.

Російські інтернет-ЗМІ, соціальні мережі – небезпечні для людей, які не мають основ мас-медійної грамотності, не знають ознак російської дезінформації, не можуть самостійно визначити приналежність контенту, інтернет-медіа російським маніпуляторам.

Щоб протистояти антиукраїнським, антидемократичним впливам російської дезінформації в інтернет-медіа, проведено вивчення праць попередніх досліджень, які виявили видимі (зовнішні) і невидимі (контекстуальні) ознаки дезінформації, створені штучним інтелектом, та вказують, що це саме російська дезінформація – складова інформаційно-психологічних операцій росії на просторах Інтернету.

В статті розкрито й інші видимі (зовнішні) й невидимі (приховані в контексті) ознаки російської дезінформації в інтернет-ЗМІ, соціальних мережах та диференційовано за формами її відтворення: текстова, фото-, аудіо-, відео.

Ключові слова: ознаки текстової, фото-, аудіо-, відеодезінформації, ШІ, мас-медійна безпека, медійна грамотність, форми поширення дезінформації, інтернет-медіа, соціальні мережі.

Актуальність і значення. Під час гібридної війни росії в Україні надзвичайно важливим є вміння розпізнавати дезінформацію з-поміж іншого контенту інтернет-ЗМІ, соцмереж, що зумовлює злободенність піднятої проблеми виявлення різновидів видимих і контекстуальних ознак дезінформації, створеної ШІ, в інтернет-ЗМІ, соцмережах. Знання і вміння за ознаками розпізна-

вати російську дезінформацію, створену ШІ, як невидиму зброю масового ураження в Інтернеті, що є загрозою національній безпеці Україні, основним її складовим: воєнній, державній, мас-медійній, кібербезпеці, інформаційній, особистій безпеці. Російська дезінформація через негативний вплив викликає послаблення духу, спротиву, зумисно дезорієнтує, дестабілізує, дезорганізує людей, маніпулює свідомістю, почуттями, послаблює впевненість у перемозі, приховує прорахунки та помилки росіян, формує хибні уявлення про події, факти, явища, спонукає до прийняття рішень, вигідних ворогові, що свідчить про суспільне значення піднятої проблеми.

В умовах війни росії проти України вкрай важливі знання зовнішніх (видимих) та контекстуальних (невидимих) ознак дезінформації, створеної ШІ в інтернет-медіа, соціальних мережах, на основі яких користувачі самостійно можуть виявляти дезінформацію, протистояти її антиукраїнським впливам.

Дезінформація, створена штучним інтелектом (ШІ), – термін для позначення втілених тактик, методів, процедур російської і проросійської ворожої щодо України інформаційної діяльності в інтернет-медіа, соціальних мережах, один із найскладніших викликів сьогодення. Під час війни рф проти України особливо збільшилося використання штучного інтелекту для досягнення маніпулятивних цілей російської пропаганди в гібридній війні, що є набагато дешевшим, ніж використання людських ресурсів.

Проблема захисту демократії, незалежності України від негативного впливу дезінформації, створеної ШІ в інтернет-медіа, є особливо гострою не тільки для нашої держави, а й для всіх реципієнтів, які дивляться, слухають інтернет-ЗМІ, соціальні мережі, що використовують ШІ для зумисного викривлення інформації, розхитування емоційного стану реципієнтів, невидимого просування антигуманних, антиукраїнських ідей. Тому в наш час гострою є проблема когнітивної безпеки, щоб протидіяти негативному впливу російської дезінформації в інтернет-медіа, соціальних мережах, навчити користувачів за ознаками російської дезінформації виявляти й протистояти їх маніпулятивному впливу.

Російські пропагандисти в рамках інформаційно-психологічних операцій закладають дезінформацію в контент інтернет-медій, щоб тривалий час впливати на свідомість, психіку, вчинки, викликати панічний, істеричний стан реципієнтів, що називають *подовженим ефектом впливу*.

Для оприлюднення й поширення дезінформації, створеної ШІ, маніпулювання суспільною думкою в інтернет-медіа, соціальних мережах часто використовують дезінформаційні текстові акаунти, фото-, відеодіпфейки, що негативно впливають на людей, зокрема, створюють тривожні настрої, викликають паніку. Тому знання розпізнавальних ознак дезінформації є засобами індивідуального і масового протистояння впливу дезінформації, виготовленої з використанням ШІ.

Російські кібер- та інформаційні війська зумисно поширюють дезінформацію, створену ШІ, як невидиму зброю для просування проросійських ідей, приховування російських воєнних злочинів, паплюження представників української влади, відомих людей, для маніпуляції поведінкою читачів інтернет-медіа, що є загрозою не тільки Україні, а й світовій демократії, адже російська дезінформація в Інтернеті поширюється десятками мов світу. Тому знання видимих і невидимих ознак російської дезінформації, створеної ШІ в інтернет-медіа, соціальних мережах, допоможе застерегти користувачів від її руйнівного впливу зумисної неправди, маніпулювання свідомістю й почуттями реципієнтів та протистояти шкідливому контенту російських інтернет-медіа.

Постановка проблеми. Знання розпізнавальних ознак різновидів російської дезінформації, створеної ШІ, в інтернет-медіа, соціальних мережах вкрай важливі в умовах гібридної війни росії проти України, адже може допомогти людям розпізнати дезінформацію, навчає бути більш критичними, уважними до особливо емоційних, парадоксальних текстів, аудіо, фото, відеоматеріалів, що не відповідають дійсності.

Мета дослідження: сприяти кібербезпеці, медійній грамотності, протидії негативному впливу дезінформації, мас-медійній безпеці користувачів Інтернету, їх інформаційній гігієні в інтернет-медіа, виробленню навичок розпізнавання дезінформації в інтернет-ЗМІ, соціальних мережах за їх характерними видимими і прихованими ознаками у різних формах поширення.

Завдання дослідження: виявити ознаки дезінформації, створеної ШІ, в наукових статтях узагальнити ознаки дезінформації, виявлені попередніми дослідниками в матеріалах інтернет-ЗМІ, соціальних мережах, відшукати нові видимі, зовнішні та невидимі, контекстуальні ознаки дезінформації, створені штучним інтелектом в російських інтернет-ЗМІ, соціальних мережах, диференціювати ознаки дезінформації у різних формах текстового, аудіо, фото, відео; для чого проаналізувати, охарактеризувати їх за кожною формою відображення, критично осмислити як вони сприймаються органами зору, слуху, емоціями реципієнтів.

Предмет дослідження: видимі й приховані в контексті ознаки дезінформаційних текстових, аудіо-, фото-, відеоматеріалів, що зумисно створені ШІ й поширені в російських, проросійських інтернет-медіа, соцмережах з інформаційно-психологічною, ідеологічною, політичною метою.

Новизна дослідження. Видимі зовнішні та невидимі контекстуальні ознаки дезінформації в російських, проросійських текстах, відео, фото матеріалах інтернет-медіа, створених ШІ, дослідники ще комплексно не розглядали, що зумовлює новизну нашого дослідження.

Новизна дослідження також полягає в комплексному підході до диференціації за зовнішніми (видимими) форматами дезінформації, зібранні видимих ознак *текстової, фото-, аудіо-, відео-дезінформації, створеної ШІ*, а також виділенні *контекстуальних (невидимих) ознак російської дезінформації* для протистояння їх маніпулятивному впливу.

Значення дослідження. В наш час в інтернет-ЗМІ, соціальних мережах постійно з'являються нові зовнішні (видимі) й контекстуальні (невидимі) ознаки дезінформації, про які варто знати для критичної оцінки журналістам, редакторам та аудиторії мас-медіа.

Об'єкт дослідження: Щодо джерел дезінформації, то особливо небезпечним є акаунт Х (колишній Twitter, який купив Ілон Маск), де всі текстові повідомлення, фото, відео генерує штучний інтелект. Інші об'єкти дослідження зумисно не називаємо, щоб не популяризувати маловідомі інтернет-медіа, російські соцмережі, що, поширюючи дезінформаційний контент, не тільки створюють ілюзію реальності, а й ведуть антиукраїнську інформаційну війну в інтернет-медіа.

Методи дослідження: аналіз контенту наукових статей за темою дослідження для виявлення видимих і невидимих ознак дезінформації ШІ в матеріалах російських інтернет-медіа, соціальних мереж, їх контент-аналіз, диференціація за ознаками форматів тексту, аудіо, фото, відео.

Стан дослідження. С. Албул у статті «Інформаційна гігієна як засіб протидії дезінформації під час воєнного стану» називає вісім ознак текстової дезінформації: «Фейкам притаманні певні ознаки. По-перше, це *підвищена надемоційність змісту та сенсаційність заголовків* (наприклад, «розп'ятий хлопчик»), що унеможлиблює критичний аналіз. По-друге, *категоричність суджень та викладу* (наприклад, «всім відомо, що...»). По-третє, *драматичність «новини»*. По-четверте, *посилання на «псевдоджерело»* (наприклад, «як наголошують експерти», «за результатами опитувань» тощо). По-п'яте, *швидкість розповсюдження* (як наголошують фахівці, фейки поширюються на 70 % швидше, ніж достовірна інформація та перевірені новини). По-шосте, *глибина розповсюдження* (широке коло споживачів). По-сьоме, *примітивізм* (масовий продукт завжди створюється в досить спрощеній формі, без цього він не може отримати швидкого поширення). По-

восьме, фейки ніколи не мають продовження, вони розраховані на оперативну маніпуляцію суспільною думкою виключно зараз, у короткотерміновій перспективі [1].

Дослідниця Н. Власюк у статті «Дезінформація у соціальних мережах: як розпізнати та як боротися?» основними ознаками недостовірності інформації вважає *абсурдність та нелогічність матеріалу, відсутність фактів, а також висвітлення інформації лише з одного джерела*, а також до основних ознак фейкових новин відносить: *відсутність офіційного джерела (29,7 %), гіперболований або абсурдний заголовок (24,3 %) і сумнівний/маловідомий домен сайту (24,3 %) [6].*

І. Літвінчук у статті «Дезінформація в соціальних мережах: алгоритми протидії» називає п'ять ознак дезінформації в соціальних мережах:

1) *неперевірені джерела, відсутність джерела або джерело, що не можна перевірити; 2) викає сильні негативні емоції: гнів, страх, обурення та інші; 3) неточна, викривлена інформація, що суперечить відомим фактам, містить неправильну інтерпретацію фактів; 4) надмірна спрощеність, однозначність оцінок; 5) безглузді твердження, що суперечать здоровому глузду [14].*

Б. Миколайчук у статті «Епідемія дезінформації: чому фейки стали частиною нашого життя і як “вакцинуватися”» називає такі ознаки дезінформації: *гучний заголовок, повідомлення поширене невідомим (неавторитетним) джерелом; відсутність посилання на джерело інформації, гіперпосилання; розповсюдження маловідомими ЗМІ; відсутність балансу думок, висвітлення лише однієї думки людини, чи позиції організації, компанії [16].*

Т. Павленко у статті «Дезінформація: поняття, ознаки, перспективи протидії» виокремила такі контекстуальні ознаки дезінформації: *неправдивість, імітаційність, представленість як правдивого матеріалу; «вбудованість» у певні системи поглядів, відповідність певним переконанням; прив'язка до соціально значущих подій, тобто суспільно-важливої інформації» [18].*

В. Сидорський. у статті «Як за допомогою AI протидіяти російській дезінформації» називає дві контекстуальні ознаки дезінформації: *неправдивість й націленість на шкоду: грошову, репутаційну, політичну та фізичну [25].*

В. Тищенко, Т. Мужанова у статті «Дезінформація і фейкові новини: ознаки та методи виявлення в мережі інтернет» виявили *ознаки дезінформації: «Фейковим новинам притаманні такі риси як неправдивий маніпулятивний зміст; спрямованість на навмисне введення в оману, дезорієнтацію споживача; подання інформації від імені хибних або анонімних джерел; невідповідність заголовка змісту повідомлення; використання чуток і сатири; спрямування на критику соціальних або політичних питань; імітація легітимних новин; економічні або політичні мотиви створення» [26].*

Як бачимо з названих попередніх досліджень, проблема зовнішніх видимих і невидимих, контекстуальних ознак дезінформації в інтернет-медіа, соціальних мережах комплексно не досліджена, що зумовлює новизну й значення цієї наукової розвідки.

Кожний традиційний формат відтворення інформації в інтернет-ЗМІ, соціальних мережах має свої особливі видимі й невидимі, контекстуальні ознаки дезінформації, залежно від форми відтворення: текстові, аудіо, фото, відео.

Фотофейк в інтернет-ЗМІ, соцмережах є найпоширенішим форматом, легким для сприйняття та спростування дезінформації. Зазвичай визначити правдивість того чи іншого фотозображення в Інтернеті можна протягом декількох секунд, але, як виявляється, величезна кількість користувачів не вміють цього робити й вірять кожному фото.

Зарубіжні дослідники дезінформації, створеної ШІ, К. Весоловські, Й. Вебер у статті «Як розпізнати фото, зроблене штучним інтелектом», називають *зміну існуючих кольорів, форми, розміщення предметів, появу нових неправдивих властивостей, видалення реальних елементів, що не відповідають задуму дезінформаторів [5].*

Незалежно від форми відтворення контенту кожний дезінформаційний матеріал інтернет-медіа має спільну властивість: *створювати вражаючий ефект, що наочно видно у відео «Трампугін: моушн-дизайнер об'єднав обличчя Трампа та Путіна в одному відео», яке з'явилося на YouTube й на сайті ТСН 16.07.19, де автор Олександр Курт об'єднав обличчя Трампа та Путіна в одному відео як знак попередження американців і росіян [12].*

Диференціація ознак дезінформації попередніх науковців

№ з/п	Прізвище, ініціал дослідника ознак дезінформації, що названі в його статті	Зовнішні (видимі) ознаки дезінформації	Контекстуальні (невидимі) ознаки дезінформації
1	Власюк Н.	відсутність джерела інформації; гіперболізований заголовок; абсурд-заголовок, маловідомий домен сайту	нелогічність, абсурдність тексту; відсутність фактів
2	Літвінчук І.	неперевірені джерела інформації; відсутність джерела; джерело не можна перевірити	неточна, викривлена інформація, суперечність відомим фактам, подіям, неправильна інтерпретація фактів; однозначність оцінок; безглузді твердження
3	Миколайчук Б.	гучний заголовок, невідоме джерело, маловідоме джерело	відсутність джерела, гіперпосилання, відсутність балансу думок, виражена лише одна позиція людини
4	Павленко Т.		неправдивість, імітація правди, відповідність певним переконанням, прив'язка до суспільно важливих подій
5.	Тищенко В., Мужанова Т.	хибне джерело, анонімне джерело, заголовок не відповідає змісту	неправдивий зміст, маніпулятивний зміст, навмисне введення в оману, дезорієнтування, використання чуток, використання засобів сатири, імітація новин, економічні, політичні мотиви створення контенту

Під час візиту китайського лідера Сі Цзіньпіна у Москву в мережі завірусилося фото, створене за допомогою штучного інтелекту, на якому Путін на колінах перед Сі Цзяньпіном, цілує йому руку. В DW 23.03.23 Й. Вебер, В. Кропман спростовують дезінформацію у матеріалі «Фактчекінг: Ні, Путін не схилив коліна перед Сі» [8].

На фото видно, над ким насміхається автор через видимі зовнішні ознаки дезінформації: непропорційність правої і лівої ступні путіна, що став на коліно, права значно більша, туфлі без каблуків, що не характерно для взуття путіна, який у такий спосіб додає собі зросту. Цей діпфейк – фотонасмійка над «прогинанням» президента рф перед китайським лідером, якого в дійсності путін просив озброєння для російської армії, що воює проти України. Згодом DW опублікувала спростування «Фактчекінг: Ні, Путін не прихилив коліна перед Сі» Йоша Вебера та Віталія Кропмана 23 березня 2023 року [4].

Дезінформаційними на багатьох сайтах є фотозображення Дональда Трампа, якого ніби заарештовують, ведуть під руки люди в бронежилетах і чорних шоломах «В мережі опублікували фото арешта Дональда Трампа [10]. Як повідомляє BBC NEWS Україна 4 квітня 2023 року в матеріалі «Дональда Трампа арештовували в суді у США»: «Колишній президент США Дональд Трамп прибув до суду Нью-Йорка, де йому офіційно висунуть звинувачення у фінансових махінаціях. Після прибуття до суду Трамп здався владі та був формально заарештований, після чого у нього мають взяти відбитки пальців та сфотографувати». Його не арештовували. Однак в інтернет-ЗМІ з'явилися

фотофейки про арешт Трампа, які видають такі видимі зовнішні ознаки: зайві деталі ліворуч біля сидячого як на стільці Трампа, якого намагаються підняти поліцейські, і праворуч: ніби склянка не в, а біля видозміненої ШІ руки [12].

Поширилося фото у соцмережах не як гумористична, а як аморальна насмішка над святістю першої особи римської церкви, згенероване ШІ фото Папи Римського Франциска у модному білому пуховику, зверху якого видно срібний хрест. Цю фотодезінформацію видають зовнішні деталі: стрункість похилого віком папи, що на інших фото сидить в інвалідному візочку, невластивий йому одяг – брендовий пуховик та подіум, на якому Папа Римський ніколи не ходив.

Всі глумливі фото, відео відомих людей в інтернет-медіа можна тлумачити ще й як дифамацію (приниження честі, гідності та ділової репутації), що містить контекстуальні ознаки: глузування, приниження, висміювання, осоромлення, наклеп, чому сприяють зумисно запрограмовані й створені штучним інтелектом зовнішні ознаки неправдивості фото, відео, що видно незброєним оком.

Російські хакери зламали деякі сайти українських регіональних органів влади та місцевого самоврядування й поширили відео з фейковими заявами Президента Зеленського про капітуляцію України. В ефірі телеканалу «Україна 24» на стрічці зламаного сайту з'явилося «Фейкове звернення Президента Володимира Зеленського до військових із закликом скласти зброю» [28].

У фейковому, згенерованому ШІ відеозверненні Володимира Зеленського йдеться, що «він прийняв рішення підписати мирний договір з Росією, щоб зупинити загибель українських громадян». На дезінформаційний заклик скласти зброю – президент України В. Зеленський відреагував реальним виступом в ефірі телеканалу «Україна 24», матеріал є також на його сайті [29].

Дискредитація Президента України Володимира Зеленського, який виступає нібито з заявою про капітуляцію України в соцмережах в умовах війни, є зумисною дезінформацією. Фальшиве відео наочно демонструє помилки програми ШІ, що створювала образ В. Зеленського: невластива йому довга шия, бліде обличчя, вузькі плечі, нудність інтонації, монотонність голосу, відсутність мімічних рухів обличчя, незрозумілий фон.

Як бачимо, ШІ використовують не тільки для фотожартів, відео, а й з ідеологічною, політичною, провокаційною метою, щоб викликати зневіру українського народу, порушуючи принципи журналістської етики: правдивості, чесності, об'єктивності, порядності, соціальної відповідальності та інші, що закріплені в чинних також і у росії міжнародних документах.

Наприклад, напівправдива текстова дезінформація в українському медіа, яке опублікувало новину про те, що Сербія придбала 20 000 Shahed-136, які начебто замовила в Ірану. Згодом виявили, що це повідомлення – фейкове, згенероване штучним інтелектом, про це пише О. Кузьменко у статті «ШІ вигадав новину про «20 000 Shahed-136, які придбала Сербія» [15]. Текстове повідомлення про купівлю дронів було поширене на акаунті Х (Twitter). Це напівправдива новина. Направду 7 серпня Горан Алексич, заступник міністра закордонних справ Сербії, дійсно відвідував Іран. Новину про «20 000 Shahed-136, які придбала Сербія» розтиражували українські ЗМІ, а інформацію про купівлю дронів за заданою програмою придумав ШІ.

В російських і проросійських інтернет-медіа, соціальних мережах штучний інтелект генерує власну дезінформацію, фальсифікуючи справжні тексти, фото, відео, зумисно видозмінює їх з продуманою маніпулятивною функцією для руйнування об'єктивної точки зору, викривлення правди, переформатування світогляду на проросійський [29].

Ukr.net у статті «Дезінформація ШІ: чому це працює та як це помітити» пише: «News Gard, організація яка оцінює надійність новинних сайтів виявила понад 300 сайтів, які вона називає «ненадійними новинними інформаційними вебсайтами». «ШІ може генерувати власну неправдиву інформацію, яку називають *галюцинацією*, – сказав Джавін Вест, доцент інформаційної школи Університету Вашингтон [8].

ШІ часто викривлює інформацію відомих вебсайтів, створює нові вебсайти, називає неіснуючі джерела інформації, що є *новими зовнішніми ознаками* дезінформації росії в інтернет-медіа, соціальних мережах.

У текстових матеріалах інтернет-медіа, соціальних мереж *контекстуальними ознаками* дезінформації є вигадані ШІ повідомлення, фейковий контент, що має помітні парадокси, логічні помилки, дивні фрази, невідповідні темі, обставинам, зумисно містить проросійські наративи, мову ненависті, що видає дезінформацію.

Як показало дослідження VoxCheck текстових дезінформаційних повідомлень, контекстуальними ознаками дезінформації, що поширюють у Польщі, є наративи російської дезінформації: 1) полякам бракує фінансів для надання їм ліпшої соціальної допомоги Україні, тому що все йде на українців-біженців; 2) у російських медіа українських біженців показують як некультурних, які не поважають поляків; 3) поразка України у війні – очевидна, передбачувана і всі витрачені ресурси для України є змарновані, тому не варто їх надавати; 4) Захід контролює Україну та використовує її у своїх цілях; 5) Росія виступає з пропозиціями миру, а Україна і Захід їх відкидають тому, що хочуть продовження війни [9].

15 березня в ефірі телеканалу FREEDOM заступниця керівника проєкту StopFake Вікторія Романюк сказала: «Війна в Україні показала, як Росія відпрацювала всі можливі технології дезінформації. Хочу нагадати, як почалася стратегія ведення комунікації голови Миколаївської області Кіма. Було запущено фейк про те, що він звертається до громадян Миколаївської області з тим, що необхідно здатися. Тоді це був аудіофейк. Він сказав, що тепер я буду особисто включатися і коментувати, щоб ви розуміли, що насправді відбувається, що ніякої задачі немає, і ніхто не збирається нічого здавати» [24].

Під час дослідження російського контенту інтернет-медіа в аудіоматеріалах виявили *ознаки* дезінформації, створеної ШІ, в інтернет-медіа, соціальних мережах: неправильна вимова слів, помилкові наголоси, монотонність, беземоційність мовлення, незвична інтонація, недоречні паузи.

Розпізнати підробку аудіоінформації можна лише під час осмислення звукової інтонації, що вражає, дивує невідповідностями, а то й абсурдами. Наприклад, у аудіоматеріалі в інтернет-медіа вражає монотонний, нудний голос людини, невідповідна змісту інтонація, неправильно поставлені наголоси у словах або пауза в недоречному місці, окремі вставлені фрази, що не відповідають темі матеріалу, місцю або часу. Все це є «зовнішніми ознаками» дезінформації аудіо, відеоконтенту, створеного штучним інтелектом.

На створених ШІ фото, відео видно недостатність освітлення, дивна міміка людей як ляльок, що не відповідає моменту, застиглий погляд, невідповідні рухи м'язів обличчя або неприродне змішування реального й штучно створеного фону. Прикладом може бути фото хлопчика, який вижив після обстрілу ракетами багатоповерхівки у Дніпрі [33].

Щоб перевірити справжність незвичного фото в інтернет-медіа, що дивує, варто його збільшити, роздивитися деталі, побачити невідповідності, зайві тіні, помилкові кольори, деталі клонів відеозображення, які ШІ використовував для імітації реального.

На створеному ШІ відео обличчя буває з ідеальним, без відтінків, або нереальним кольором шкіри. Зокрема, у Трампа лице – майже оранжевого кольору або занадто багато має яскравих тонів, відсутність мимічних рухів м'язів, що робить лице ніби застиглим, як на фото та не відповідає емоціям відтвореної ситуації. Іноді на фоні видно недоречні предмети, що також видають «проколи» ШІ.

Трапляється, що на відео вражають невідповідні пропорції частин тіла, занадто маленька або збільшена голова, маленькі або великі руки, грубі пальці або маленькі, властиві молодшій за віком людині, що штучний інтелект «приєднав» реальній особі. Це ознаки помилок на фото-, відео, згенерованих ШІ, та є зовнішніми ознаками дезінформації.

Часто на фотографіях, відео, створених ШІ, фон, тло буває пастельних відтінків, ніби розмите, як в тумані, що також є ознакою ШІ. У соцмережах, інтернет-медіа у згенерованих фото, відео видно невідповідні обставинам предмети, недоречний штучний фон.

Про те, що голос штучно створений комп'ютерною програмою, свідчить його монотонність, нудність, незвична, невідповідна моменту інтонація, неправильні наголоси слів, недоречні, нічим не зумовлені паузи.

Дезінформація в інтернет-медіа, соцмережах, створена ШІ, вражає порушенням прийнятих журналістами етичних норм: правдивості, чесності, об'єктивності, порядності, що також є контекстуальними ознаками дезінформації. Так, Ольга Журавльова у матеріалі DW «У ФРН звільнили головреда за створене ШІ «інтерв'ю» Шумахера» пише, що німецький таблоїд опублікував «інтерв'ю», спотворене ШІ, з легендою Формули-1 Міхаелем Шумахером. За що головну редакторку звільнили з роботи, а сім'я гонщика подала заяву до суду на редакцію, що знехтувала правові й етичні норми журналістики. [9]

Європейський Союз прийняв нові міжнародні правові норми для регулювання матеріалів в інтернет-медіа, створених ШІ. Але вони набудуть чинності через два роки. Новий європейський закон про ШІ AI Акт передбачає за використання дезінформації, створеної штучним інтелектом, накладати на редакції штрафи, що становлять до 6 % їхнього річного обороту.

Висновки. Виявлені зовнішні (фото, аудіо, відео, текстові) й контекстуальні ознаки дезінформації, створеної ШІ в інтернет-ЗМІ, соціальних мережах, чинять негативний вплив на свідомість, емоції людей, впливають на суспільну думку, безпеку України, мас-медій. Споживачі інформації в інтернет-медіа мають знати видимі й приховані ознаки дезінформації, самостійно їх виявляти, чим застерегти свій розум і психіку від їх негативного впливу, переформатування свідомості та емоційного стану. Знання ознак може допомогти розпізнавати дезінформацію, запобігти її негативному впливу, якщо задіяти критичне мислення, перевірити наявність та авторитетність джерел інформації, звертати увагу на невідповідності в тексті, аудіо незвичайні артефакти на фото чи відео.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С. Інформаційна гігієна як засіб протидії дезінформації під час воєнного стану. URL: <https://oduvs.edu.ua/news>
2. Біргард Р. Європа переймається ШІ та ризиками дезінформації. DW. URL: <https://www.dw.com/uk/evropa-perejmaetsa-si-ta-rizikami-dezinformacii/a-65869238>
3. Вальорська М. А. Діпфейк та дезінформація. К.: Академія української преси, 2020. 36 с.
4. Вебер Й., Кропман В. Фактчекінг: Ні, Путін не схиляв коліна перед Сі. DW. URL: <https://www.dw.com/ru/faktcking-net-putin-ne-preklonal-koleni-pered-si-czinpinom/a-65094729>
5. Веселовські К., Вебер Й. Як розпізнати фото, зроблене штучним інтелектом? DW. URL: <https://www.dw.com/uk/ak-rozpiznati-fotografiju-zgenerovanu-stucnim-intelektom/a-65531509>
6. Власюк Н. Дезінформація у соціальних мережах: як розпізнати та як боротися? URL: <https://marketer.ua/ua/disinformation-in-social-networks-how-to-recognize-it/>
7. В мережі опублікували фото арешта Дональда Трампа. URL: <https://lapsha.media/feiky/v-seti-opublikovali-foto-aresta-donald-trampa>
8. Володимир. Дезінформація ШІ: чому це працює та як це помітити. PORTALETE. Український телекомунікаційний портал. URL: <https://portaltele.com.ua/news/cybersecurity/dezinformatsiya-shi-chomu-tse-pratsuyue-ta-yak-tse-pomityu.html>
9. В яких країнах Європи Росія поширює найбільше фейків про війну в Україні, – дослідження. TEXTY.ORG.UA URL: <https://texty.org.ua/fragments/111044/v-yakyh-krayinah-yevropy-rosiya-poshyryuye-najbilsh-fejkiv-pro-vijnu-v-ukrayini-doslidzhennya/>
10. Гейдор О. Мережу підірвало фото Папи Римського у величезному пуховику: що не так із знімком. Главком. URL: <https://scotch.glavcom.ua/live/merezhu-pidirvali-foto-papi-rimskoho-u-velicheznomu-bilomu-pukhoviku-917303.html>
11. Дворовий М., Людова А. Протидія дезінформації в Інтернеті: куди рухатися Україні. URL: <https://www.nrada.gov.ua/>
12. Дональда Трампа арештовували в суді у США. BBC NEWS UKRAINA. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-65176591>
13. Журавльова О. У ФРН звільнили головреда за створене ШІ «інтерв'ю» Шумахера. URL: <https://www.dw.com/uk/u-frn-zvilnili-golovreda-za-stvorene-stucnim-intelektom-intervu-sumahera/a-65406487>
14. Зеленський спростував фейк зламано каналу «Україна 24» про заклик скласти зброю. ВІДЕО Новинарня. URL: <https://novynarnia.com/2022/03/16/zelenskyj-sprostuvav-fejk-zlamanogo-kanalu-ukrayina-24-pro-zaklyk-sklasty-zbroyu-video/>

Ознаки російської дезінформації, створеної ші в інтернет-ЗМІ, соціальних мережах

15. Кузьменко О. ШІ вигадав новину про «20 000 Shahed-136», які придбала Сербія. URL: <https://dev.ua/news/shi-vyhadav-novynu-iaku-roztyrazhuvaly-ukrainski-zmi-1692092586>
16. Kurt O. Tramputin: moushn-dyzauner ob yednav oblychchya Trampa ta Putina v odnomu video. URL: <https://tsn.ua/tsikavinki/tramputin-moushn-dizayner-ob-yednav-oblichchya-trampa-ta-putina-v-odnomu-video-1378770.html>
17. Лісневська А. Дезінформація в новинному відеоконтенті: маркери та методи розпізнавання. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2019. № 45. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27575/1/9985-19136-1-PB.pdf> <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/9985>
18. Літвінчук І. С. Дезінформація в соціальних мережах: алгоритми протидії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73). № 11, Ч. 2. С. 181–186. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/part_2/29.pdf
19. Миколайчук Б. Епідемія дезінформації: чому фейки стали частиною нашого життя і як «вакцинуватися». URL: <https://cedem.org.ua/analytics/epidemiya-dezinformatsiyi/>
20. Нановська В. Де журналісти можуть залучати ШІ-кейси світових видань. Медіаейкер. URL: <https://mediamaker.me/de-zhurnalisty-mozhut-zaluchyty-shtuchnyj-intelekt-kejsy-svitovyh-vydan-4797/>
21. Паленко Т. А. Дезінформація: поняття, ознаки, перспективи протидії. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2022. № 7. С. 337–339. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2022/80.pdf
22. Петрів О. О. Дезінформація та штучний інтелект: (не)видима загроза сучасності. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/dezinformatsiya-shtuchnyi-intelekt/>
23. Пилипів І. ШІ проти пропаганди: як стартап Mantis Analytics бореться з російською дезінформацією. *Економічна правда*. URL: pravda.com.ua
24. Поліковська Ю. В Україні розробляють стратегію правового регулювання ШІ. *Детектор медіа*. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/32594/2023-08-03-v-ukraini-rozroblyat-strategiyu-pravovogo-regulyuvannya-shi/>
25. Поліковська Ю. Людям складно виявляти дезінформацію, створену ШІ – дослідження. *Детектор медіа*. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/32314/2023-06-30-lyudyam-skladno-vyavlyaty-dezinformatsiyu-stvorenu-shi-doslidzhennya/>
26. Про протидію дезінформації. Презентація закону. URL: <https://mkip.gov.ua/files/InformPolityka.pdf>
27. Романюк В. Росія відпрацювала всі можливі технології ведення дезінформації. URL: <https://uatv.ua/uk/rosiya-vidpratsyuvava-vsi-mozhlyvi-tehnologiyi-vedennya-dezinformatsiyi-romanyuk/>
28. Сидорський В. Як за допомогою AI протидіяти російській дезінформації. URL: <https://dou.ua/forums/topic/44993/>
29. Тищенко В., Мажанова Т. Дезінформація і фейкові новини: ознаки та методи виявлення в мережі Інтернет. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2022. Т. 2. № 18. С. 175–186. URL: <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/413>
30. Фейк: Зеленський закликав українців скласти зброю. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/29099/2022-03-03-feyk-zelenskyu-zaklykav-ukrainsiv-sklasty-zbroyu/>
31. Фейкове звернення Президента Володимира Зеленського до військових із закликом скласти зброю. URL: <https://www.slovovidlo.ua/2022/03/16/fejkovyj-zaklyk-zelenskoho-sklasty-zbroyu-prezydent-vidreahuvav>
32. Tiffany Hsu and Stuart A. Thompson/ Disinformation Researchers Raise Alarms About A.I. Chatbots. URL: https://www.nytimes.com/2023/02/08/technology/ai-chatbots-disinformation.html?fbclid=IwAR0EwKsjeJEBTUVoVp_2m61TSwmqfv9A_Lde8_Dhh8c2tZmqJhEto2WgYgE
33. У соцмережах поширили фейкову світліну хлопчика, який начебто вижив під час трагедії у Дніпрі. *Тернопільський прес-клуб*. URL: <https://pressclub.te.ua/novynu/u-soczmerezhah-poshyryly-fejkovu-svitlynu-hlopchykayaky-nachebto-vyzhyv-pid-chas-tragediyi-u-dnipri/>

REFERENCES

1. Albul, S. Informatsiyna hihiyena yak zasib protydyi dezinformatsiyi pid chas voyennoho stanu // <https://oduvs.edu.ua/news>
2. Birhard, R. Yevropa pereymayet'sya SHI ta ryzykamy dezinformatsiya DW // <https://www.dw.com/uk/evropa-perejmaetsa-si-ta-rizykami-dezinformacii/a-65869238>
3. Val'ors'ka, M. A. Dipfeyk ta dezinformatsiya. K.: Akademiya ukrayins'koyi presy, 2020. 36 s.
4. Veber, Y., Kropman, V. Faktchekinh: Ni, Putin ne skhylyav kolina pered Si //DW // <https://www.dw.com/ru/faktcking-net-putin-ne-preklonal-koleni-pered-si-czinpinom/a-65094729>

5. Veselovski, K., Weber, J. How to recognize a photo taken by artificial intelligence? //DW // <https://www.dw.com/uk/ak-rozpiznati-fotografiju-zgenerovanu-stucnim-intelektom/a-65531509>
6. Vlasyuk, N. Dezinformatsiya u sotsial'nykh merezhakh: yak rozpiznaty ta yak borotysya?// <https://marketer.ua/ua/disinformation-in-social-networks-how-to-recognize-it/>
7. V merezhi opublikuvaly foto areshta Donal'da Trampa // <https://lapsha.media/feiky/v-seti-opublikovali-foto-aresta-donalda-trampa>
8. Volodymyr. Dezinformatsiya SHI: chomu tse pratsyuye ta yak tse pomityty //PORTALETE. Ukrayins'kyy telekomunikatsiynny portal // <https://portaltele.com.ua/news/cybersecurity/dezinformatsiya-shi-chomu-tse-pratsyuye-ta-yak-tse-pomityty.html>.
9. V yakykh krayinakh Yevropy Rosiya poshyryuye naybil'she feykiv pro viynu v Ukraini, – doslidzhennya // TEXTY.ORG.UA <https://texty.org.ua/fragments/111044/v-yakyh-krayinah-yevropy-rosiya-poshyryuye-najbilshe-fejkiv-pro-viynu-v-ukrayini-doslidzhennya/>
10. Heydor, O. The network was blown up by the photo of the Pope in a huge down jacket: what's wrong with the picture // Glavkom // <https://scotch.glavcom.ua/live/merezhu-pidirvali-foto-papi-rimskoho-u-velicheznomu-bilomu-pukhoviku-917303.html>
11. Dvorovy, M., Lyudova, A. Protydiya dezinformatsiyi v Interneti: kudy rukhatysya Ukraini// <https://www.nrada.gov.ua/>
12. Donal'da Trampa areshtovuvaly v sudi u SSHA // BBC NEWS UKRAINA// <https://www.bbc.com/ukrainian/news-65176591>
13. Zhuravl'ova, O. U FRN zvil'nyly holovreda za stvorene SHI "interv'yu" Shumakhera // <https://www.dw.com/uk/u-frn-zvilnili-golovreda-za-stvorene-stucnim-intelektom-intervu-sumahera/a-65406487>
14. Zelens'kyi sprostav feyk z lamanoho kanalu "Ukrayina 24" pro zaklyk sklasyt zbroyu. VIDEO // Novynarnya // <https://novynarnia.com/2022/03/16/zelenskyj-sprostav-fejk-z-lamanogo-kanalu-ukrayina-24-pro-zaklyk-sklasyt-zbroyu-video/>
15. Kuz'menko, O. SHI vyhadav novynu pro «20 000 Shahed-136, yaki prydbala Serbiya // <https://dev.ua/news/shi-vyhadav-novynu-iaku-roztyrazhuvaly-ukrainski-zmi-1692092586>
16. Kurt, O. Tramputin: moushn-dyzayner obyednav oblychchya Trampa ta Putina v odnomu video // <https://tsn.ua/tsikavinki/tramputin-moushn-dizayner-ob-yednav-oblichchya-trampa-ta-putina-v-odnomu-video-1378770.html>
17. Lisnevs'ka, A. Dezinformatsiya v novynnomu videokontenti: markery ta metody rozpiznavannya // Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya : zhurnalistyka. 2019, No. 45 // <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27575/1/9985-19136-1-PB.pdf> <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/9985>
18. Litvinchuk, I. S. Dezinformatsiya v sotsial'nykh merezhakh: alhorytmy protydiyi // Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho. Seriya: Filolohiya. Zhurnalistyka. T. 34 (73) No. 11, CH. 2 2023. S. 181-186 // https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/part_2/29.pdf
19. Mykolaychuk, B. Epidemiya dezinformatsiyi: chomu feyky staly chastynoyu nashoho zhyttya i yak "vaktsynuvatysya" // <https://cedem.org.ua/analytics/epidemiya-dezinformatsiyi/>
20. Nanovs'ka, V. De zhurnalisty mozhut zaluchaty SHI-keysy svitovykh vydan' // Mediameyker // <https://mediameyker.me/de-zhurnalisty-mozhut-zaluchaty-shi-keysy-svitovykh-vydan-4797/>
21. Palenko, T. A. Disinformation: concepts, signs, countermeasures prospects // Legal electronic scientific journal. 2022, No. 7. P. 337-339 // http://www.lsej.org.ua/7_2022/80.pdf
22. Petriv, O. O. Dezinformatsiya ta shtuchnyy intelekt: (ne)vydyma zahroza suchasnosti // <https://cedem.org.ua/analytics/dezinformatsiya-shtuchnyi-intelekt/>
23. Pylypiv, I. AI against propaganda: how startup Mantis Analytics fights Russian disinformation // Ekonomichna pravda // pravda.com.ua
24. Polikovs'ka, YU. V Ukraini rozroblyayut stratehiyu pravovoho rehulyuvannya SHI // Detektor media // <https://ms.detektor.media/internet/post/32594/2023-08-03-v-ukraini-rozroblyat-strategiyu-pravovogo-regulyuvannya-shi/>
25. Polikovs'ka, YU. Lyudyam skladno vyyavlyaty dezinformatsiyu, stvorenu SHI – doslidzhennya // Detektor media // <https://ms.detektor.media/internet/post/32314/2023-06-30-lyudyam-skladno-vyyavlyaty-dezinformatsiyu-stvorenu-shi-doslidzhennya/>
26. On combating disinformation. Presentation of the law // <https://mkip.gov.ua/files/InformPolityka.pdf>
27. Romanyuk, V. Russia has worked out all possible technologies of disinformation // <https://uatv.ua/uk/rosiya-vidpratsyuvava-vsi-mozhlyvi-tehnologiyi-vedennya-dezinformatsiyi-romanyuk/>

28. Sydors'kyu, V. Yak za dopomohoyu AI protydiyaty rosiys'kiy dezinformatsiyi // <https://dou.ua/forums/topic/44993/>
29. Tyshchenko, V., Mazhanova, T. Dezinformatsiya i feykovi novyny: oznaky ta metody vyyavlennya v merezhi Internet // Kiberbezpeka: osvita, nauka, tekhnika. 2022. T. 2 No. 18. S. 175–186 // <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/413>
30. Feyk: Zelens'kyi zaklykav ukrayintsiv sklasyt zbroyu // <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/29099/2022-03-03-feyk-zelenskyi-zaklykav-ukrayintsiv-sklasyt-zbroyu/>
31. Feykove zvernennya Prezydenta Volodymyra Zelens'koho do viys'kovykh iz zaklykom sklasyt zbroyu // <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/16/fejkovyj-zaklyk-zelenskoho-sklasyt-zbroyu-prezydent-vidreahuvav>
32. Tiffany Hsu and Stuart A. Thompson/ Disinformation Researchers Raise Alarms About A. I. Chatbots // https://www.nytimes.com/2023/02/08/technology/ai-chatbots-disinformation.html?fbclid=IwAR0EWKsjeJEBTUvoVp_2m61TSwmqfv9A_Lde8_Dhh8c2tZmqJhEto2WgYgE
33. U sotsmerezkhakh poshyryly feykovu svitlynu khlopchyka, yakyy nachebto vyzhyv pid chas trahediyi u Dnipri // Тернопільський прес-клуб // <https://pressclub.te.ua/novyny/u-soczmerzkhah-poshyryly-fejkovu-svitlynu-hlopchyka-yakyy-nachebto-vyzhyv-pid-chas-tragediyi-u-dnipri/>

Olena Kuznetsova

FEATURE OF RUSSIAN DISINFORMATION CREATED BY AI ON THE INTERNET MEDIA, SOCIAL NETWORKS

Nowadays, Internet mass media and social networks are a battlefield in the information war as a component of the armed battle for democratic convictions and consciousness of Ukrainians. Counterfeiting Russian disinformation created by AI in the Internet media is an important topical problem of journalism researchers and an applied problem of all Internet users for the formation of stable democratic beliefs, resistance to hostile manipulations of Russian propagandists.

The importance of knowledge about the signs of Russian disinformation in the Internet media for every citizen of Ukraine and citizens of democratic states is due not only to the role of disinformation in the information war, which precedes and accompanies the armed war, has a long-term disturbing effect on the consciousness and psyche of people in order to deform the pro-Ukrainian mental horizon, destroy democratic values, planting a pro-Russian mental look, justifying Russia's war against the independent Ukrainian state.

The purpose of the study is to teach Internet media users to identify the signs of Russian disinformation and to warn them against its harmful effects on the mind, emotions, and psyche. Russian disinformation weakens the spirit, will, and resistance, deliberately disorients, destabilizes, disorganizes people, manipulates consciousness, feelings, weakens a person's confidence in himself, the victory of the Armed Forces of Ukraine, hides miscalculations and mistakes of the Russians, creates false ideas about events, facts, phenomena in favor of Russia, encourages decisions that are disadvantageous to Ukrainians, independent Ukraine and democratic countries.

Russian Internet media and social networks are dangerous for people who do not have the basics of mass media literacy, do not know the signs of Russian disinformation, cannot independently determine the content belonging to Internet media, Russian manipulators. The proposed study shows which signs of disinformation indicate that this is precisely Russian disinformation – a component of Russia's informational and psychological operations on the Internet in order to oppose their anti-Ukrainian influence.

The article reveals the visible (external) and invisible (hidden in the context) signs of Russian disinformation in the Internet media, social networks by the forms of its reproduction: text, photo, audio, video.

Key words: signs of disinformation, AI, mass media safety, media literacy, forms of disinformation dissemination, Internet media, social networks.